

In. 78903

STRAT ȘI SUBSTRAT

GENEALOGIA POPÓRELOR BALCANICE

Dela secolul VII pînă astăzi	GRECII	SERBII	BULGARII	ROMÂNII	ALBANESII
Dela secolul III pînă la secolul VII		LATINII			
Dela 1500 înainte de Cr. pînă la secolul III		TRACIÎ			
Circa 2000 ani înainte de Crist		PELASGII			

338366

INTRODUCERE LA TOMUL III

DIN

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIÆ

DE

B. P. HASDEU

BUCUREȘCI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŪ

59 — STRADA BERZEI — 59

1892.

Tipărit în 200 exemplare.

Spiritului

tatălui meu Alexandru,

afe safe dintru afe safe,

prinos de iubire.

STRAT ȘI SUBSTRAT

GENEALOGIA POPÓRELOR BALCANICE.

Dela secolul VII pină astăzi.	G R E C I	SERBII	BULGARIÎ	ROMÂNII	ALBANESII
Dela secolul III pină la secolul VII.		LATINIÎ			
Dela 1500 înainte de Crist pină la secolul III.		TRACII			
Circa 2000 ani înainte de Crist.		PELASGII			

Cine sînt Grecii de astăzi?

De unde vin Albanesii?

Bulgariii și Serbii sînt ei ore în adevăr înrudiți mai de aproape cu Rușii decăt cu cei-lalți Slavii?

Românii din Carpați venit'au ei de peste Dunăre în vécul de mijloc, după cum ne asigură unii? și dacă n'au venit de acolo, atunci cari anume să fie legăturile lor de ném cu Macedo-românii și cu Istriano-românii?

În fine, Grecii, Albanesii, Serbii, Bulgariii și Românii, grămădiți toți pe aceeași Peninsulă Balcanică, sînt ei ore în realitate nesce

deosebite naționalități străine una alteia, după cum s'ar păre a fi la prima vedere?

Acestea sînt problemele cele mari de limpedit în studiul de față, probleme pe cari de de-mult le-ar fi deslegat știința, dacă într'una, pe fel de fel de căi pîedîșe, nu s'ar fi silit să le tot încurce politica.

Negreșit, politica unui Stat pôte și chiar trebui să se folosescă de istoriă la aședarea instituțiunilor interne și a raporturilor externe ale națiunii, tot așa precum profită de astronomiă pentru marină sau de geometriă pentru cadastru; dar o politică uneltind falsificarea verității istorice este ca și când ar cere să dispară din spațiu planeta Marte sau să se schimbe proprietățile triunghiului.

Eū-unul, dacă aș sci că Românii sînt Țigani sau că Ungurii aū descoperit America, m'ar păre reū, fôrte reū, din punctul de vedere al simpatiilor și antipatiilor mele personale; totuși nu m'aș sfii o singură clipă de a spune adevărul în fața tuturor.

După acéstă profesiune de credință, care nu e de prisos, intru d'a-dreptul în materiă.

Orî-unde istoria ne arată vre-o ginte temeinic aședată, pretutindenea sub acéstă ginte ea ne lasă a vedé, sau măcar a zări pe furiș, nesce rămășițe mai mult sau puțin stăruitoare dintr'o altă ginte mai veche, cucerită sau cotropită. Orî-ce ginte se compune, ca terenurile în geologiă, dintr'un strat actual și din substraturi succesive anteriore.

Pe Peninsula Balcanică, intru cât ne putem urca ce-va mai sigur pe scara timpului cu ajutorul scriitorilor și al monumentelor, cinci-șese-șapte vécuri înainte de Crist, ne întimpină două straturi etnice învecinate: ginta grécă și ginta tracică, ambele supra-puse unui substrat comun pelasgic.

Cine anume să fi fost Pelasgii, acei autoctoni între Marea-négră și Marea-adriatică, mai presărați ôre-când în Italia, pôte și'n Spania, și din cari în epoca lui Herodot abia mai rămânea licărind o urmă? Acéstă întrebare este, fără îndoelă, mai întunecósă decăt aceea despre originea Bascilor de astăzi; dar cum-că Pelasgii aū existat într'o vreme, e tot așa de pozitiv ca și existința în timpul nostru propriū a enigmaticului element bascic.

Este probabil că Pelasgii n'au fost nici Indo-europei, nici Semiți, ci mai curând Hamiți. Aședămintele lor în Asia-mică și apoi în Europa sudică sint în dreptul continentului african, unde Egiptul strălucia ca centru al hamitismului. Zidurile ciclopice ale Pelasgilor par a fi surori piramidelor egiptene, cu cari le și asemăna în vechime Pausanias, pe când Semiților, și chiar Indo-europeilor, nu le plăceaū nici odată construcțiunile gigantice. Dacă Pelasgii au fost Hamiți, după cum credem noi, atunci o personificațiune mitică a lor pe Peninsula Balcanică ar fi Egipténul Danaos fratele lui Aegyptos, cu vr'o 1500 de ani înainte de Crist, să dicem cu 2000 de ani, — acel Danaos al căruia ném clădi minunata cetate ciclopică dela Tiryns.

Orî-cum, fie Hamiți, fie Semiți, fie Indo-europei, Pelasgii n'au fost Greci și n'au fost Traci; însă Tracii și Grecii, descălecând în Europa, găsiseră pretutindenî o grósă pătură pelasgică și pretutindenî s'au amestecat cu ea, astfel că ei scieau că nu sint Pelasgi, dar scieau tot-o-dată că se trag din Pelasgi, de unde aserțiunile cele contradicetóre în aparință la scriitorii antici, cari deosebesc fórte lămurit pe Pelasgi, pe Greci și pe Traci unii de alții, și totuși adesea îi impleticesc la o-laltă.

Cu acest prim raport de strat și substrat se începe istoria Peninsulei Balcanice; și se desfășoră apoi de atunci, la intervaluri depărtate, prin alte două raporturi analóge:

1. peste cea mai mare parte din stratul tracic, devenit la rîndul seú substrat, se aședă Latiniî, dând nascere naționalității traco-latine a Românilor;

2. peste cea mai mare parte din stratul român, devenit la rîndul seú substrat, se aședă Slaviî, dând nascere naționalității româno-slavice a Serbilor și naționalității româno-slavice a Bulgarilor.

Din prima amalgamare — latinisarea Tracilor — se sustrage numai némul albanes, unicul supraviețuitor nemijlocit al stratului ante-latin și acela mulțumită căruia noi putem sci astăzi cam ce fel de ginte a fost acea tracică, ceea ce n'am sci aprópe de loc după puținele date linguistice și etice împrăștiate pe ici-colea în literatura clasică.

Din amalgamarea a doua — slavisarea Latinilor — s'au sustras numai Româniî din Dacia. Repetăm încă odată: numai Româniî din Dacia, căci așa numiții Macedo-români și Istriano-români,

Armânii din Pind și Rumerii din Dalmația, după cum ne vom încredința mai la vale, nu se pogorâ din Latini de acolo din epoca cea ante-slavică, ci se trag din numeroase cete de Daco-români din Carpați, trecute peste Dunăre abia în secolul X.

Pe Greci, din cauza înaltei lor culture literare, de 'naintea căriia se închinau cu entusiasm Scipionii și Cesarii, Romanii n'au putut și chiar n'au vrut să-i latinizeze. Din ce în ce mai scâpetați sub raportul moral și intelectual, Grecii totuși și-au păstrat astfel străvechea lor naționalitate, o păstrează și o vor păstra și de acum înainte. Amestecul medieval cu Slavi, cu Albanesi, cu Români, cu cine mai scie cine, — un amestec care făcea pe al-de Fallmerayer să tăgăduască elenismul palicarilor de astăzi — acel amestec grecisă pe cei ce se însoțiau cu dinșii, dar pe dinșii nu i-a românisat, nici albanisat, nici slavizat. Ca naționalitate, Kir-Iane se trage d'a-dreptul din Leonidi și din Aristoteli, din Temistocli și din Platonii, din acea pleiadă de capete sublime și de inimă uriașe, a căroră resărire pe un peticuț de spațiu într'un peticuț de timp este un fenomen fără păreche în istoria omenirii. Grecii actuali sint o continuitate directă a vechilor Elini, tot așa precum Coptii actuali, fără graiul căroră nu s'ar fi putut descifra hieroglifele, sint o continuitate directă a vechilor Egipteni.

Numai și numai legionarii romani ar fi fost în stare să de-naționalizeze pe Greci, și ei n'au făcut'o. În Grecia cea cucerită — observă Mommsen (Röm. Gesch. V, 249) — se învăță mai puțin latinesce decum se învăță grecesce în Roma cea cuceritoare. Mai mult decât atâta; Romanii îngăduiau de bună voe Grecilor să grecesce întréga parte meridională a Peninsulei Balcanice, în care de altmintrelea procesul de grecisare se începuse deja sub Filip și sub Alexandru cel Mare. La umbra aquilei capitoline, această propagandă grecescă se întindea pînă la Balcani. În Tracia propriu Țisă, devenită provincie romană cu un secol înainte de cucerirea Daciei, inscripțiunile pînă la Traian, sub Traian și după Traian sint aprópe tóte grecesce; ba chiar și legionarii cei mai curați Romani, bună-óră un *Aurelius Mucianus*, cum s'ar dice la noi un „Aurel Mucenu“, își făceau fală de a nu scrie lătinesce, ci: *Ἀυρελιὸς Μουκιανὸς πρωτοστράτηγος καὶ ὁρίτης τρίτης πρωτοστράτου* etc. (Dumont, Inscr. de la Thrace p. 11; cfr. Heuzey et Daumet, Mission de Macédoine, Paris 1864; O. Антошинъ, Поѣздка въ Румелию, Petersb.

1880.) Este archeologicesce absurd de a crede că Românii de astăzi din Macedonia, din Epir, din Tesalia, s'aū format acolo în acea epocă, și vom vedé mai jos că acesta este absurd nu numai archeologicesce. La nord însă, între Balcani și între Dunăre, apoi pe întregul teritoriū iliric ocupat astăzi de elementul serbo-croat, cu atâta și mai virtos în Dalmația cea pe atunci privită ca o parte a Italiei, cultura latină și numai latină se lăția fără nici o pedecă de-asupra substratului tracic, pe care'l metamorfosă și prin care se metamorfosă ea-însăși într'o naționalitate românească trans-danubiană, paralelă cu naționalitatea românească cea cis-danubiană din Carpați, născândă ce-va mai târziu din aceleași doué ingrediente — din Latină și din ramura tracică a Dacilor. În Epir, grația unor fericite împregiurări topice excepționale, Tracii scăpaū și de Greci și de Romani, însă numai acolo.

Românii și Grecii împărțiau dară atunci, între secolii III—VII, în doé jumătăți aprópe d'o potrivă întinderea Peninsulei Balcanice: unii la nord de Balcani, cei-alți la sud. Grecii mai aveaū pe de-asupra insulele și fășii grecisate din Asia și din Africa, ba încă și orașele din Dobrogea și de lângă Dunăre, iar Românii, pe lângă Oltenia, Banat și o parte din Ardél, își tindeaū ramure peste Pannonia, unde mai în urmă îi găsi năvala maghiară. Cât se atinge de Muntenia propriū și de Moldova, să nu căutăm acolo pe Romani în acea epocă, în care vijăia pe țermul nordic al Mării-Negre rostogolirea hórdelor resăritene spre gurile Dunării. Dela Nistru și pînă la Olt era o adevărată vale a plângerii, de unde nu scăpai decât numai dóră infundându-te în creerii Carpaților.

E comic, și totuși este fórte adevărat, că cel mai vechiu monument al limbei române, un monument istoricesce mai prețios pentru noi decât însăși Columna lui Traian, se datoréză unui catâr, „τῷ ἡμίονο“ despre care vorbesc pe larg doi scriitori bizantini din secolul VI: Theophanes în *Ἱστοριῶν βιβλοι δεκα*, și Theophylactus Simocatta în *Ἱστορία οὐκονομενική*. Incepënd dela Thunmann și pînă la Cipariu, începënd dela Cipariu și pînă la mine, toți pe rînd sîntem nevoiți a încăleca pe acel năsdraḃan catâr, fără care n'am fi în stare astăzi a dovedi printr'un text ne'ndoios vechea latinizare a Tracilor între Balcani și între Dunăre. Eră pe la

anul 580, sint acum trei-spre-șeci vécuri. Chaganul Avarilor pustiiă Imperiul Oriental. Doi hatmani romani, Comenșiol și Martin, ascunși în codrii Balcanilor, au năvălit de acolo pe neașteptate asupra barbarilor. Isbânda era sigură, să nu se fi întâmplat catărul de mai sus, care purta o povară. Povara alunecându-se și cădënd de pe catâr, fără s'o bage de samă stăpânul dobitocului, un alt ostaș strigă, cât îi ținea gura, să se întórcă ca s'o rădice: *τόρνα τόρνα γράτρε* = tórnă, tórnă, fratre! Așa șice Teofane, și tot așa povestesc Teofilact, la care însă este forma *re tórnă*: *ῥετόρνα*, și se mai adaugă că aceste cuvinte erau în limba țerei, adecă în graiul locuitorilor din regiunea Balcanilor: „*ἐπιχωρίῳ τῆς γλώττης*“. Intréga óste a lui Comenșiol și a lui Martin fiind compusă din Români, țipetul „tórnă, fratre!“ produse între dinșii o mișcare de spaímă, căci el însemna refragere: înturnare sau re'nturnare. Români dară au fugit, însă „tórnă, tórnă, fratre“ ne-a ramas, încât istoricul trebui să bine-cuvinteze cea fugă, datorită unui catâr.

Acésta se petrecea, încă o dată, în a doua jumătate a secolului al VI-lea.

Precum la nord în Dacia peste substratul tracic se așternuse stratul latin, tot așa dară au despărut Traci sub Latini la sud în antica Mesiă, iar cu atât mai virtos nu puteau să nu dispară în regiunea Iliriei, unde elementul tracic fusese cel de'ntăi cucerit și latinisat.

În locul numeróselor dialecte tracice de altă dată, trebuiau să se formeze trei mari dialecte traco-latine: dialectul daco-latin în Carpați, dialectul meso-latin în Balcani și dialectul iliro-latin spre Adriatică; trei dialecte cari, dela apus spre răsărit, alcătuiau o prelungire organică a grupului dialectelor italiene.

Afară din Epir, Traci nu mai erau nicăiri, adecă nicăiri nu se mai vedeau pe de asupra.

Acum, în secolii VI și VII, se arată un nou strat: stratul slav. Într'un mod sporadic și fără a remâne pe loc, ci numai năvălind, prědând, invărtindu-se și apoi întorcându-se, Slavii făcuseră cunoscință cu Peninsula Balcanică deja cu mult mai de 'nainte, mai ales amestecați pîntre Goți, pîntre Huni, pîntre Avari. În deșert însă slavisti de altă dată cu generalul Čertkow în frunte, și d. Drinow mai încóce (Заселение Балканскаго полуострова Славянами,

Moscva 1873), și-au bătut șiși bat capul de a găsi locuințe compacte statornice de Slavī în Dacia pînă la secolul VI, iar peste Dunăre pînă cu un secol mai târziu.

Pentru a ajunge la scopul lor, Čertkowii și Drinowii sint siliți a alerga la următoarele mijloce :

1°. dinșii țieau invasiunile momentane de Slavī, și chīar aparițiunile individuale de câte un Slav, drept aședăminte etnice permanente, ca și când — de pildă — ar susține cine-va că România a fost colonisată de Germani fiind-că armate austriace au trecut pe la noi nu o dată, saū fiind-că un Winterhalter a fost sub-ministru la Finance, iar un Van Saanen la Externe ;

2°. dinșii restălmăcesc prin lexiconul slavice vechea nomenclatură topică și personală a Peninsulei Balcanice, adecă nesce cuvinte al căroră sens nu se scie și, prin urmare, e lesne ori-și-cuī, când apucă o vorbă *en bloc* fără s'o descompună în tulpină și 'n sufix și fără a se întemeia pe vr'o lege fonetică, să-i dea tot felul de sensuri cu ajutorul unor asemeneai curat materiale, de exemplu un *Hasdeū* prin cele trei sonuri *h-s-d* pôte să devină latinul *Hosidius* saū evreul *Khisdai* saū olandesul *Heusde* ;

3°. în fine, dinșii resping mărturia contrariă a texturilor celor mai necontestabile, bună-ora a împăratului Constantin Porfirogenet, și se întemează pe vre-o interpolațiune posterioară dintr'un text indiferent, bună-ora pe pasagiul despre cele „șapte némuri slavice“ în Tracia la Arménul Moīse de Choren, scriitor din secolul V, dar a căruia cronică a fost refăcută în secolul X, când s'a și intercalat în ea pasagiul în cestiune, luat din Anastasius Bibliothecarius, scriitor din secolul IX.

Nici o dovadă serioasă despre aședarea Slavilor pe Peninsula Balcanică înainte de secolul VII, nu există.

Cele „șapte némuri slavice“ ne întimpină pentru prima ora la Bizantinul Teofane sub anul 678, o sută de ani după „tornă, tornă, fratre“.

Pe când Românii din Balcani strigaū: *tornă, tornă, fratre*, — tot atunci trăia Gotul Iornande, ajuns episcop al Ravennei în Italia, și trăia Grecul Procopiū, devenit prefect al Bizanțului, cele mai sigure doē izvóre despre începuturile Slavilor pe Peninsula Balcanică, cele mai sigure nu numai prin aceea că

erau contimpuranî, dar mai ales prin călătoriile lor și prin înalta pozițiune politică a amîndurora. Pe timpul lui Procopiū și al lui Iornande, adecă în secolul VI, la meșă-și de Dunăre nu se afla încă nicăiri nici un așezămint slav, ci numai la nord, și anume în sus dela gurile Dunării. Iornande, mai ales, descrie pe cât se pôte de limpede marginile topografice ale celor doë mari ramure slave orientale de atunci: Anții și Slavini. Slavini — ȝice el — se întind dela Dunăre pînă la Nistru și apoi spre nord pînă la Vistula, iar Anții dela Nistru spre resărit pînă la Nipru.

Noi am tradus din textul lui Iornande numai partea care se cuprinde în tôte edițiunile și în tôte manuscriptele. Am lăsat fără traducere pasagiul, pe care slavisti, cu Schaffarik în cap, îl tăgăduesc sub cuvînt că n'are nici un înțeles: „sinnlos“ (Abkunft d. Slawen, 115). Acel pasagiū însă se găsește atît într'un manuscript fôrte important, precum și 'n primele edițiuni, și dacă el nu avea nici un înțeles pentru Schaffarik, l'a căpătat totuși pentru Zeuss, iar dela Zeuss încóce se mai întăresce printr'o descoperire archeologică. Pasagiul în cestiune sună într'un manuscript: „a civitate novi et Sclavino rumunnense et lacu qui appellatur Musianus“; în primele edițiuni, începînd dela a lui Bonaventura Vulcanius: „a civitate nova et Sclavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus“. „Lacus Musianus“ se scie că este lacul Ramsin din Dobrogea. Aci se împacă toți comentatorii. Ceea ce nu plăcea lui Schaffarik este anume: „Sclavinum Rumunnense“. Zeuss, un cap genial ca linguist și ca istoric tot-o-dată, acela care — după expresiunea lui Rösler (Üb. d. Zeitpunkt d. slaw. Ansiedlung, in Sitzungsab. d. Wien. Akad., phil.-hist. Cl. t. LXXIII p. 96) — ne minunéză cu atît mai mult cu cît mai bine îl cunóscem: „ein Forscher den wir desto mehr „bewundern, je mehr wir ihn studiren“; Zeuss, reproducînd pasagiul de mai sus (Die Deutschen u. die Nachbarstämme p. 593—4), constată că „Civitas Nova“ se numia la Bizantini orașul Nicopole, iar „Sclavinum Rumunnense“ — ȝice el — ar puté să fie actualul sat Slăveni din districtul Romanați, astfel că textul întreg din Iornande însemnéză că locuințele Slavinelor se întindeau în jos pînă la gurile Dunării și pînă la Olt: „die nördlichen Grenzen der Sklawenen lägen so am Dniester und an der Weichsel, die südlichen an der Donaumündung und der Aluta.“

Și când dicea acestea pe ghicite prin puterea geniului său, Zeuss nu sciea că satul Slăveni de lângă Olt a fost în adevăr un punct foarte însemnat deja în epoca romană. Cu alte cuvinte, Zeuss nu putea să scie ceea ce va vorbi în urmă despre Slăveni d. A. Odobescu bună-ora, când — profitând de săpăturile altora de mai înainte — ne dă în studiul său despre „Antichitățile din Romani” (Scrieri t. 2 p. 414, 447) următoarea notiță: „Mai spre nord la Slăveni, alături cu calea lui Traian, este o cetate pătrată cu șanț întreit și cu un turn lângă dînsa, așezate drept pe malul înălțat al Oltului. În rîpa de sub cetate și sub curtea d-lui Mur-gășenu s'a deschis la 1837 o boltă subterană, din care s'a u scos mai multe tăblițe de pîtră sculptate cu icónele ȝeului Mitra și cu inscripțiunile: SOLI. INVICTO. MITHRAE., și un altar purtând cuvintele: ARA. SOLIS....” Și apoi mai jos adaogă: „Iată acum informațiunile ce ne veniră dela Slăveni (plasa Ocolului): în acéstă comună Slăveni se află în centrul său ruinele unei *vechi cetăți*, care, după cercetările făcute prin bătrânii comunei, nu se scie de când și de cine este zidită, ale cărei șanțuri se vîd a fi fost numai de pămînt, iară nu de pîtră sau de cărămidă. *Bănuți cu inscripțiuni* foarte vechi s'a u găsit adesea de locuitori pe ruinele acestei cetăți. Se mai află încă prin acéstă comună, ruinat, un *drum așternut cu pîtră* măruntă, avînd direcțiune dela miédă-nópte spre miédă-ȝi prin comună, care se ȝice a fi fost făcut de împêratul Traian. (subscr. P. Ionescu...).“

În România sint mai multe sate numite „Slăvesci”, dar — afară de acel sat de lângă Olt — nici o localitate nu pòrtă numele de Slăveni, în care se păstrează atât de viu „Sclavinum” al lui Iornande, „Sclavinum Rumunense”, adecă Slăvinul românesc, marginea cea apusenă a stăpînirii slavice la noi în secolul VI. Sufixațiunea romănescă cea mai obișnuită a nomenclaturei de sate fiind în „-esci” și în „-eni”, *Slăveni* este o formă posterioară analogică în loc de vechiul *Slăvin*, „Sclavinum”, în care ne întimpină sufixul -in, un sufix mult mai rar, dar foarte caracteristic în numiri topice oltene: Severin, Marotin, Potopin, Scorcodin, Robotin, Sambotin etc., și 'n cele personale ca: Tudorin, Florin, Sorin și altele. Fie topic, fie personal, sufixul nostru -in este vechiul latin onomastic -inus, -ina, -inum, mai adesea numai

amplificativ ca în „Severinus“ din „Severus“, „Justinus“ din „Justus“, „Constantinus“ din „Constans“, „Paulinus“ din „Paulus“ etc. Topicul „Slăvin“ cată dară să se fi născut din personalul „Slăvin“, o amplificațiune printr'un sufix curat românesc din numele „Slav“ foarte întrebuițat altă dată la toți Slavii: Slavata, Slavek, Slavko, Slaven etc. (Моршкінъ. Именословъ p. 179—80; cfr. Венелинъ, Граматы p. 348). Românii, ca și alte popore, împrumutău numi personale de pe la toți vecinii, adesea fără nici o schimbare; pe „Slav“ însă ei l'au românizat în „Slăvin“ printr'o sufixațiune de tot romanică. Mai este de observat că *v* între două vocale s'a conservat în „Slăvin“ ca și'n „Severin“, căci fonetica numirilor topice și personale diferă în această privință de fonetica vorbelor comune, în cari un asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în „cal = ital. cavallo“. Identificarea între Slăvenii de astăzi și între „Sclavinum“ din secolul VI, bănuită de Zeuss printr'o interpretare exclusiv istorică a textului lui Iornande, se confirmă dară pe deplin prin archeologie și prin lingvistică tot-o dată.

Intregul pasagiū : „Sclavini a Civitate Nova et Sclavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum et in boream Vistula tenus commorantur; hi paludes sylvasque pro civitatibus habent“ însemnăză astfel: „Hotarele Slavilor se încep în centru dela Dunăre în fața Nicopolei, apoi la stânga dela Olt în dreptul Slăvinului românesc, iar la dreapta dela lacul Ramsin în Dobrogea, mergând de aci spre nord și spre resărit pînă la Vistula și pînă la Nistru, pe unde nu sint orașe, ci numai bălți și păduri.“

Cele trei puncturi sudice, Iornande le înșiră în ordinea importanței lor relative: Nicopole, Slăvin, Ramsin; iar la „Sclavinum“ el adaogă epitetul „rumunnense“, „românesc“, tocmai pentru a se feri de confusiune, de óră-ce în pasagiul întreg e vorba de poporul Slavinelor, căroră „Sclavinum“ nu le aparține, ci aparține Românilor.

Acest „rumunnensis“ ne aduce a-minte că sufixul -ensis devenise așa dîcînd specific pentru numirile etnice din Dacia: *Αλβοκήρσιοι, Πιαρήρσιοι, Τριχορνήρσιοι, Ποιουλατήρσιοι, Σαλδήρσιοι, Καυκοήρσιοι, Κιτήρσιοι, Ρατακήρσιοι*, Amicenses, Picenses etc. la Ptolemeū, la Dione Cassiū, la Ammian Marcellin și la alți. Cătră aceste numiri

etnice din Dacia, „*Namen dakischer Völkerschaften*“ după expresiunea lui Pott (*Personennamen* p. 459), se mai adaogă acum: R u m u n n e s e s, — prima mențiune textuală a formei R o m â n sau R u m â n.

Pe când d. Gr. Tocilescu scormolesce cu sapa în mână și descopere în Dobrogea orașul roman Tropaeum, despre existența căruia nu mai e chip a ne îndoi, îmi pare bine de a descoperi și eu, la un alt capăt al lumii românesce, orașul oltenesc „*Sclavinum rumunnense*“; totuși, mai puțin norocos decât vechiul meu elev și acuma iubit coleg, această descoperire eu cată s'o împărțesc cu reposatul Zeuss, ba încă trebui să-i las lui partea cea mai frumoasă. Merg cu altruismul și mai departe: îmi pare reu că împărțela nu s'a făcut mai de 'nainte între Zeuss și între d. A. Odobescu, căruia un Zeuss ar fi trebuit să nu-i scape din vedere când scriea tocmai despre Slăveni.

La Iornande ramura Slavinilor se întindea dela Dunăre în sus pînă la Vistula, pe când la răsărit de dinșii lăcuia ramura Anților dela Nistru pînă la Nipru. Această prețioasă indicațiune „Vistula“ ar fi ea singură de ajuns pentru a ne arăta că Slavinii erau anume Poloni, iar Anții—Ruși sau mai bine Ruteni. Polonii dară aū fost aceia cari în secolul VI ocupaseră întreaga Moldovă cu Muntenia pînă la Olt și cari — cu câte-va decimii de ani mai în urmă — s'aū revărsat peste Dunăre pentru a da acolo naștere naționalității bulgare. La acest polonism al Bulgarilor noi vom reveni mai jos. De-o-cam-dată să trecem la Serbi.

Ceea ce Procopiū și Iornande sînt pentru începuturile Bulgarilor, pentru începuturile Serbilor este împăratul Constantin Porfirogenet. Nimeni nu era mai în pozițiune decât dînsul de a cunoște tot ce se petrecea sau ceea ce se petrecuse într'o epocă destul de apropiată în marginile și la hotarele imperiului. Ei bine, el ne spune foarte limpede că întreaga gînte serbescă, Serbiū propriū și Croații cu diferitele lor subdivisiuni, s'a așezat pe teritoriul spre Adriatică în secolul VII, sub împăratul Eracliū, adecă ce-va înainte de anul 640, și că se pogorise acolo din părțile Bavariei (*Βαυβαρεια*) învecinate cu Franconia (*Φραγγια* = Franca orientalis), decî nici decum din Rusia, și nici din Galiția, după cum unul după altul și unul dela altul tot repetă

slaviști, ci anume din ramura cea mai occidentală a Slavilor, adică din ramura bohemă.

Se pare că însuși cuvântul *Serb* a fost într-o vreme oarecare un nume generic pentru întreaga ramură bohemă. Așa și Sorabii din Lusația, cari își dau ei înșiși numele de „Serbi” întocmai ca și Serbii din Peninsula Balcanică, vorbesc un dialect bohem, amestecat cu elemente polone. Nu e apoi fără însemnătate, că în cronică bohemă rimată a lui Dalimil, scrisă pe la anul 1300 pe baza legendelor poporane, ne întimpină următorul pasagiu despre „Ceh”, fabulosul părinte al naționalității boheme :

W srbském jazyku jest zemie
Ježto Charwati jest imie,
W tej zemi bieše lech
Jemuž imie bieše Čech . . .

Adecă : „In gîntea serbă este o țără, care se numește Croația ; „în acea țără era un boier, care se numea Ceh . . .” Scriind acestea pe la finea secolului XIII, Dalimil nu putea avea în vedere vre-o altă Serbiă sau vre-o altă Croația decât singurele cari existau atunci și cari există pînă astăzi. Prin urmare, unicul sens legendar, care se poate da într'un mod firesc pasagiului de mai sus, este că la Bohemii era încă prospătă în secolul XIII tradițiunea despre strinsa lor legătură de nîm cu Serbii și cu Croații și despre vechea răspîndire a numelui de Serbi peste întreaga ramură bohemă. Dalimil se împacă pe deplin în această privință cu ceea ce ne spune Constantin Porfirogenet.

Bulgarii priviți ca o colonie polonă și Serbii ca o colonie bohemă, iată ce-va cu totul nou, deși rezultă d'a-dreptul din mărturia fântanelor istorice celor mai temeinice.

Acastă mărturie atît de pozitivă n'o vedeau oare predecesorii mei, aceia cari citéză mereu pe Iornande și pe Constantin Porfirogenet ? Negreșit că ei o vedeau, dar se sbuciumau a n'o vedé, adică a o încungiura sau a o restălmăci prin fel de fel de tertipurî, numai și numai fiind-că pe cei tendențioși îi nemulțumia că Slavii nu sînt destul de vechi pe Peninsula Balcanică, iar pe cei

nepărtenitori îi incurca o teorie lingvistică cu desăvirşire falsă, pe care dinşii o îmbrăţişară fără s'o fi cercetat mai de aproape. Vom vorbi numai cu aceştii din urmă, a căroră retăcire e de bună credinţă.

Dobrowsky împărţia pe toţi Slavii în două ramure: o ramură orientală, în care el bagă pe Ruşi, pe Bulgari şi pe Serbi, şi o ramură occidentală, în care el pune pe Poloni şi pe Bohemi. Criteriile acestei clasificăţiuni, aşa cum ni le dă Dobrowsky (*Institutiones linguae slavicae*, Vindob. 1822, p. I), sint toate fără nici o greutate. Primul criteriu este că Slavii orientali ȳic „razum“, pe când cei occidentali „rozum“; ultimul criteriu este că Slavii orientali ȳic „desnitza“, pe când cei occidentali „pravitza“; şi tot aşa sint celelalte opt din numărul total de ȳecce criterie. După nesce asemenea criterie, Rutenii trebuiesc despărţiţi de Slavi orientali, căci ei ȳic „rozum“, nu „razum“.

Nu după deosebiri lexice şi nu după forme rare sau isolate se clasifică dialectele unei familie lingvistice, ci ele trebuiesc clasificate după trăsurile cele fundamentale fonetice. Ast-fel, de exemplu, ceea ce caracterisă graiul rusesc şi pe cel rutenesc după toate dialectele şi'n toate monumentele literare, întru cât nu s'a furişat în ele limba bisericăscă paleo-slavică, este aşa numitul pleni-son, ruscesc *полнозвоніе*, adecă sonorile liquide *l* şi *r* provocă o reduplicare vocalică a silabei, de ex. „golovă“ în loc de „glòva“ sau „glàva“, „gòrod“ în loc de „grod“ sau „grad“, „koròli“ în loc de „krolì“ sau „kralì“ etc. Acest pleni-son, cu care s'aü bălăbanit toţi slaviştii începând dela Vostokov şi pînă la Potebnia, este atât de esenţial şi atât de circulator în graiul Ruşilor şi al Rutenilor, încât isbesce dela cea de'ntăiu clipă urechea ori-cărui ne-Rus sau ne-Ruten. Nici Polonii, nici Bohemi, dar nici Serbi, nici Bulgari, nu cunosc cătu'si de puţin acest fenomen fonetic, de ajuns el singur pentru a constitui o unitate dialectală deosebită ruteno-rusă.

Unitatea ruteno-rusă este aceia pe care Iornande o numia *Antes*, „Antes“, spunându-ne că ei stăpănesc de 'ncolo de Nistru şi că sint ramura cea mai puternică a ginţii slavice: „fortissimi eorum“, ceea ce e adevărat pînă astăzi.

Alături cu unitatea ruteno-rusă, fără ca să vorbim aci despre dialecte mici, cari lesne îşi pot găsi locul intern sau intermediar din dată ce se va stabili o adevărată clasificăţiune a dialectelor

celor mari, ne intimpină alte două unități slavice dialectale: unitatea polono-bulgară și unitatea bohemoserbă.

Pe Polono-bulgari îi caracterisă :

1° Vocala nasală. În vechea bulgară, adică în așa numita paleoslavică, această vocală se reprezintă prin literele cirilice **ѡ** și **Ѣ**, rostite ca *on* și *en* în francesul „*bon*” și „*fin*”; la Poloni ea se scrie astăzi prin *a* și *e* cu cedilă: *ą*, *ę*. La Bulgarii actuali vocala nasală s'a păstrat numai în unele localități sau în unele vorbe, dar totuși s'a păstrat cu o deplină certitudine. Fenomenul a fost indicat de de-mult de Grigorovič, apoi studiat de Miklosich (Die Sprache d. Bulgaren, Wien, 1858) și urmărit de Hattala (Književnik, t. 2 p. 461 sqq.). Între vocala nasală polonă și între cea bulgară nu există cea mai mică diferență. Nici Ruteno-rușii, nici Bohemo-serbii nu cunosc această particularitate atât de caracteristică pentru fonetismul polono-bulgar. Luând exemple din textul publicat de Hattala, noi vedem bulgăresce „*enzik*” = polonul „*język* (ięzyk)”, pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce cuvântul sună „*iazyk*” sau „*iezik*” fără nici o nasală; bulgăresce „*rānkā*” = polonul „*ręka* (*renka*)”, pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce: „*ruka*”. Vorbele noastre „*poruncă*”, „*rând*”, „*muncă*”, „*răspintie*”, „*oglină*” etc., noi le-am împrumutat anume din vechea bulgară, și sub aceiași formă nasală le-am fi putut împrumuta dela Poloni, numai dela Bulgari și dela Poloni, nici o dată dela cei-lalți Slavi. La cei-lalți Slavi vocala *on* și *en* nu ne intimpină nici în graiul de astăzi, nici în monumentele lor cele mai vechi, afară numai de dialectul sloven, despre care vom vorbi mai jos.

2° Sonul *dz* pe lingă *z* nu există nici la Ruteno-ruși, nici la Bohemo-serbi, ci numai la Polono-bulgari. În grafica cirilică *z* se scriea **з** și se numia „*zemia*”, iar *dz* se scriea **ѕ** și se numia „*dzialo*”, fie-care son posedând câte un semn grafic deosebit. Câte un semn grafic deosebit au ambele sonuri și 'n alfabetul slavice cel numit glagoliță. Miklosich a dovedit de de-mult, că litera **ѕ** și cea corespunzătoare din glagoliță exprimă tot-d'a-una anume sonul *dz* (Rad jugoslov. Akad., IX, 11—16). Tot așa în texturile cirilice românesce **ѕ** se rostesc tot-d'a-una *dz* și este mai cu samă des în cele moldovenesci: **рѕж** = *radzā*, **вржнѕж** = *brāndzā*

etc., dar *зѣлог* = *zalog*. Polonesce se scrie *z* și *dz*: „*ziemia*“ și „*dzien*“. La Bulgarii de astăzi sonul *dz*, ca și vocala nasală, nu se mai aude pretutindenea, dar pe unde s'a păstrat, acolo sună curat polonesce, și frații Tzankof (Gramm. d. bulg. Spr. 7) observă cu drept cuvint: „*das z in einigen Wörtern wird in manchen Gegenden wie das polnische dz ausgesprochen*“. In bulgarul *dzvănec* „clopoțel“ *dz* sună întocmai ca în polonul *dzwónek* „clopoțel“, rusesce *zvonok*, bohemesce *zwonec*. Nemic analog la toți cei-lalți Slavi, afară de Slovaci, la cari cătră elementul bohem s'a adaos cel polon. Belo-rușii sint pe jumătate Poloni prin consonantismul lor. La Ruteni *dz* sună numai în cuvintele imprumutate dela Poloni sau dela Moldoveni; iar la Montenegrini este un italianism: „*z dolce*“ ca în „*razzo*“ sau „*pranzo*“.

3° In fine, Polonii și Bulgarii se întâlnesc în sonul *ia*, pe care Ruteno-rușii și Bohemo-serbii rostesc *ie*. In alfabetul cirilic acest *ia* e represintat prin litera *ѣ* numită „*iatî*“. Imprumutând cirilica dela vechii Bulgari, Românii au conservat lui *ѣ* valoarea-i cea adevărată, pe care Rușii și Serbii au schimbat'o în *ie*. Numai Bulgarii și Polonii țin: *viara* (вѣра) — nu „*viera*“, „*gniiazdo*“ (гнѣздо) — nu „*gniezdo*“, „*neviasta*“ (невѣста) — nu „*neviesta*“.

In acest mod, trei particularități fonetice de cea mai mare însemnătate: vocala nasală *on* și *en* (Ѡ, ѡ), duplul *z* și *dz* (з, s) și iatismul în loc de ietism, stabilesc o unitate dialectală polono-bulgară în opozițiune cu unitatea dialectală cea ruteno-rusă.

Unitatea bohem-serbă, pe de altă parte, se caracterisă prin:

1° Funcțiunea vocalică a lui *r*. Bohemesce și serbesce se ține de o potrivă *trn*, *prst*, *krk* etc., acolo unde toți cei-lalți Slavi trebuie să recurgă la o vocală propriu ținută: *tern*, *perst*. Nici Ruteno-rușii, nici Polono-bulgarii nu cunosc acest fenomen.

2° Din toate dialectele slavice, numai Bohemii și Serbii posedă cantitatea prosodică: vocale lungi și vocale scurte în sensul cel clasic musical al cuvintului. O vocală lungă la Bohemi poate fi scurtă la Serbi și vice-versa, după cum este chiar în unele dialecte boheme sau serbesci, dar fenomenul în sine e același, și el deosebesce cu totul unitatea bohem-serbă de cele-lalte două unități: cea ruteno-rusă și cea polono-bulgară. Compare ori-cine:

<i>Rusul :</i>	<i>Polonul :</i>	<i>Bohemul.</i>	<i>Serbul :</i>
boloto	bloto	bláto	bláto
soloma	sloma	sláma	sláma
zdorov	zdrów	zdráv	zdráv
čerešnja	czeresznia	trešně	trešnja etc.

Despre accentuațiunea polono-bulgară și cea bohemo-serbă noi vom vorbi mai jos.

A pretinde că Rutenii și Rușii au avut și ei o dată vocala nasală sau vocala liquidă și le-au perdut mai în urmă, sau că Polonii nu avuseseră dintru 'ntăiu pe *dz* și l-au căpătat mai târziu, este a confunda noțiunea concretă de un dialect național cu noțiunea abstractă de o limbă primitivă comună unei ginți. E vorba de Ruteni, de Ruși, de Poloni, de Bohemi, de când Rutenii sînt Ruteni, de când Rușii sînt Ruși, Polonii Poloni și Bohemii Bohemi, iar nici decum nu e vorba de o teoretică epocă anterioară unitară.

Ei bine, de când Rutenii sînt Ruteni și Rușii Ruși, adică dintr'o perioadă cu mult mai veche decât secolul VI — și numai acest secol ne interesă pe noi în studiul de față, — ei n'au nici o urmă de vocala nasală a Polono-Bulgarilor, de vocala liquidă a Bohemo-serbilor, de *dz*, de cantitate prosodică etc.

Ori-care ar fi fost, sub raportul fonetismului, ipotetica „limbă primitivă comună“ a Slavilor, ea se diferențiasse în câte-va dialecte mari dintr'un timp immemorial, fie-care mare dialect dobîndind un caracter propriu prin același proces prin care s'au caracterizat mai încóce Bulgarii și Serbii: stratificațiune. Acésta lucrare a substraturilor eterogene asupra diferențierii Slavilor era cât p'aci s'o ghicéscă eminentul linguist rusesc Baudouin de Courtenay, elev al lui Ascoli, dar a trecut iute pe d'asupra'i cu următórea observațiune nedevoltată și neaplicată: „Probabil o inriurire „străină, de alt ném, a comunicat deosebitelor grupuri de dialecte „și sub-dialecte slavice caracterul cel distinctiv al fie-cărui grup.“ (Программа лекцій, Kazan 1881 p. 145: „Въроятное чужое, иностранное влияние, сообщившее отдельным группам славянских нарѣчій и говоров своеобразный характер“).

Trei straturi de o potrivă slavice aședându-se fie-care în trei regiuni diferite peste câte un altfel de substrat etnic, unul a venit bohem pe Elba, cel-lalt polon pe Vistula, cel de al treilea

ruteno-rus pe Nipru sau pe aiurea, și din același moment fonetismul fie-căruia din ele este un fonetism a-parte. Substratul Bohemilor va fi fost celtic sau german, substratul Ruteno-rușilor va fi fost tătăresc sau fines, nu se știe; cu mai multă siguranță se poate crede că substratul Polonilor a fost anume litvan, și numai asupra acestuia din urmă noi ne vom opri o clipă.

Litvanii nu sînt Slavi, după cum nu sînt nici Germanii, ci o gînte indo-europeă separată. Prin încălcări succesive din partea altor nemiuri, ei au ajuns a fi puțin numeroși, dar totuși se împartesc în două mari dialecte: cel litvan propriu și cel letic, după ce un al treilea dialect, cel prusic, a dispărut cu desăvîrșire. Leții sau Latii sînt ramura cea mai nordică, lângă Marea-Baltică; Litvanii propriu șiși, ramura cea sudică, sînt din vecii vecilor la cîsta Polonilor, în același chip în care Bascii sînt la cîsta Spaniolilor sau Bretonii la cîsta Francesilor, adică: înghițind Spaniolii substratul iberic, au rămas neînghițiți numai Bascii; înghițind Francesii substratul gallic, au rămas neînghițiți numai Bretonii; înghițind Polonii substratul litvan, pe care-l cotropiseră la aședarea lor în regiunea Vistulei, numai o parte din acel substrat a rămas neînghițită.

Acea vocală nasală pe care n'o au Ruteno-rușii și Bohemoserbii, pe care n'o are nici chiar ramura cea letică a Litvanilor, Litvanii propriu șiși o au pe deplin dezvoltată, de unde dinșii, ca substrat, au dat-o stratului polon.

Comparați :

Vechiu bulgar :	Polon :	Litvan :	Rus :	Ruten :	Bohem :	Serb :
desenti	dziesienć	dėsimtis	desiatı	desiatı	deset	deset
penta	pienta	pėntis	piata	piata	peta	peta (pintene)
menkükü	mienkki	mėnkas	młagkiı	mıahkyı	mėkky	mek
zentı	zienć	gentis	ziati	ziati	zet'	zet
zombü	zamb	žambas	zub	zub	zub	zub (zimbese)
mondru	mondry	mandrus	mudryı	mudryı	moudry	mudr (mandru)
ronka	renka	ranka	ruka	ruka	ruka	ruka (poruncă)
blonditi	blondzić	blansti	bluditi	bluditi	bluditi	bluditi (bländă)
ongli	wengiel	anglis	ugoli	uholi	uhel	ugali ...

Lăsăm ca alții să urmărească mai departe ceea ce noi ne mărginim aci de a indica pe scurt, căci nouă ne ajunge a constata conformitatea faptului istoric cu faptul lingvistic. Când Iornande aduce pe Bulgarii dela Vistula, iar Constantin Porfirogenet pe Serbi din Bohemia, mărturia lor, atât de pponderosă prin sine însăși,

nu numai că nu e în contradicere cu adevărata clasificățiune a dialectelor slavice, ci tocmai se controlază și se întăresce prin această clasificățiune.

În invasiunile Polonilor peste Dunăre, înainte de aședarea lor acolo, au participat une-ori și cete vecine de Ruteni de peste Nistru, adică — în graiul lui Procopiu și al lui Iornande — pe lângă „Slavinii“ au fost și „Antii“, din cari unii n'au putut să nu rămână și ei peste Dunăre. Pe de altă parte, la năvălirea Bohemilor în laturea superioară apusénă a Peninsulei Balcanice, i-au însoțit o samă de cete învecinate de Poloni, după cum ne dă a înțelege însuși Constantin Porfirogenet, când ne spune că unul din principii serbesci era venit din regiunea Vistulei: „εις τὸν ποταμὸν Βίσλας“. Dar grosul naționalității bulgare s'a format din Poloni cu un amestec pré-mic de Ruteni, iar grosul naționalității serbe s'a format din Bohemi cu un amestec pré-mic de Poloni, în ambele cazuri fără nici un ingredient de Ruși propriu șiși.

Aceste două straturi slavice, cel polon de o parte și cel bohem de alta, s'au suprapus d'o potrivă stratului anterior românesc, aședat el-insuși dela Marea-négră pînă la Marea adriatică peste substratul primitiv tracic, adică s'au suprapus celor două dialecte latine transdanubiane despărute: cel meso-latin și cel iliro-latin. Românii de peste Dunăre au fost slavisați astfel pe de asupra, ceea ce vrea să dică că Slavii de peste Dunăre au fost românisați astfel pe de de-supt: raport de strat și de substrat.

Înainte de a trece mai departe, un cuvint despre Slovenii cei din Carintia și din Stiria, cărora școla lui Miklosich, sau mai bine a lui Kopitar, le atribue limba paleo-slavică, dându'i numele de paleo-slovenică.

Strinsă înrudire dialectală a Slovenilor cu Serbii este mai pe sus de ori-ce îndoelă, și totuși ei posedă pînă astăzi pe a-locuri vocala nasală ca Polonii și au avut'o deja în secolul X, judecând după textul așa numit frisingian. Vocala nasală nu este singura particularitate fonetică, care'i unesce cu Polonii. În același text frisingian, bună-ora, ne întimpină contracțiunile *tva, me* pentru *tvoia, moie*, întocmai ca polonesce, și pînă astăzi la Sloveni, ca și

la Poloni, circulază de o potrivă *člek* și *človek* = *człek* și *człowiek*. Numele lor medieval „Sclavini“, identic cu numele medieval „Sclavini“ al Bulgarilor, indică érași un singur dialect polon, despărțit în două ramure. Epoca despărțirii cată să fi fost secolul VI, póte chiar secolul V, când dintr'un punct comun la nord-ost de Carpați, adecă din Galiția actuală, ramura cea mai orientală s'a pogorit spre gurele Dunării, unde ni-o arată Procopiū și Iornande. Cea-laltă ramură, mai occidentală, remasă de'ntaiū în Galiția, a început apoi, prin trecătorile munților Tatra și Beskid, a străbate în Pannonia, nu înainte de finea secolului VII, după ce adecă o ramură a Bohemilor ocupase deja Iliria. Din Pannonia invasiunea maghiară împinse o parte din acești Poloni cătră Carintia și cătră Stiria, unde ei s'aū amestecat cu Serbiū.

Sloveniū forméză astfel un dialect intermediar între unitatea polono-bulgară și între acea bohemo-serbă. În timpul petrecerii lor în Pannonia — o vom vedé mai jos — Sloveniū s'aū întâlnit cu elementul românesc. Dela acești Sloveni, iar nu dela Bulgari, aū căpétat Unguriū cuvintele lor cu vocala nasală: *péntek* = ПЕНТЕКЪ, *rend* = РЕНДЪ, *szerentse* = СЪРЕНТСЕ, *parancs* = ПОРЖЧЪ etc. Acești Sloveni, la rindul lor, dela Româniū din Pannonia, iar nu dela cei din Dacia, aū căpétat unele particularități linguistice, bună-óra diftongul nostru *oa* (Miklosich, Lautl. p. 228).

Este de observat că, după cum trecerea Polonilor din Moldova în Bulgaria în secolul VII a permis Rutenilor a se așeđa în urmă pe malul nordic al Dunării, tot așa Ruteniū aū profitat de pogorirea celor-lalți Poloni în Pannonia pentru a urmă și acolo după dinșiū, prin aceiași cale a Tatrei și a Beskidului, așeđându-se în unele părți nord-ostice ale Ungariei, unde-i găsim pină astăzi.

Cât se atinge de cestiunea, dacă limba paleo-slavică este vechea bulgară sau dacă e vechea slovenă, apoi pe noi — întru cât vechea slovenă și vechea bulgară represintă de o potrivă un dialect paleo-polon — ea ne preocupă fórte puțin în cazul de față: lăsăm pe slaviști să se certe ei-înde-ei.

Raportul de strat și de substrat constituă substanța unei naționalități. Cătră această substanță se adaogă pretutindenī din când în când accidente, adecă o intervenire superficială a unor elemente etnice străine, deja după formarea cea definitivă

a unei naționalități. Fenicienii au fost un accident la vechii Eleni. În Tracia occidentală a fost un accident elementul celtic al Scordiscilor sau al Tauriscilor; în Tracia orientală, elementul german al Bastarnilor. Goții, Gepizii, Longobarzii, apoi Hunii, Avarii și câțiva alții, au fost accidente pe întreaga Peninsulă Balcanică. La Neo-latini din Apus n'a fost decât un accident reversarea elementului germanic peste stratul latin cel suprapus acolo substratului celtic, iberic, etrusc, pe a-locuri chiar pelagic. Din strat și substrat se naște organismul unei naționalități; prin accidente se pre'noește moleculele acestui organism, se activează circulațiunea, dar organismul rămâne același.

În dezvoltările de mai sus noi n'am vorbit nimic despre elementele cele accidentale turanice pe Peninsula Balcanică. Bohemii găsiră în Iliria stoluri de Avari, cari au perit fără a lăsa mai nimic fino-tătăresc în naționalitatea serbă. Asupra Polonilor, abia așezați în Balcani, năvăliră alte stoluri fino-tătăresci, așa numiții Bulgari din părțile riuului Volga, cari se arătaseră din când în când și mai înainte în imperiul bizantin, atârnați la hórdele cele coto-pitoare ale Hunilor (Zeuss, op. cit. 710—27), și cari de astă dată, devenind stăpâni, deteră „Slavinilor“ lui Iornande și ai lui Procopiu pînă și numele de „Bulgari“. Un nume și nimic mai mult. Bulgarii sînt Tătari numai prin nume, după cum numai prin nume sînt Germanii Francesii: „Franken“; după cum numai prin nume „Anții“ lui Procopiu și ai lui Iornande sînt Scandinavi, căci „Rus“ era numele Varegilor celor veniți în Rusia din Suedia. De aceeași natură ne-reală este numele de „Romani“, „Романіи“, pe care și-l dau Grecii moderni. ✕

Tătăresc între Greci, Slavi și Români nu e aproape nimic pe Peninsula Balcanică, afară numai dóră de unele figure cu nasuri turtite sau de unele căpăține brachy-cephalice, pe cari le studiază antropologii, dar cari nu dovedesc nimic, chiar dacă ele s'ar putea supune unui serios control statistic. La Serbi, la Bulgari, la Români, pretutindenți némurile turanice se desnaționalisau din data ce se vedeau izolate de restul Tătării. Óre unde mai sînt astăzi Cumanii din Moldova?

Pentru Peninsula Balcanică întregă, Tătarii au fost ca o vijeliă care trece înainte, iar Slavii — Poloni spre răsărit, Bohemii spre apus — au fost o mănósă plóiă care, intrând adânc în pămîntul cel românesc de mai înainte, a făcut să rodéscă acolo

doe naționalității noue pline de viitor: naționalitatea bulgară și naționalitatea serbă.

Fiind vorba despre numele „Bulgar“, pe care și-l'au însușit mai târziu Slaviniî lui Iornande și al lui Procopiū, aci este locul de a observa în trecet că pînă 'n timpii de tot noui el era cu desăvirșire necunoscut Românilor. Moșii și strămoșii noștri numiau tot-d'a-una pe Bulgari Șchîiaî. Așa, de exemplu, despre cucerirea Bulgariei de către Turci cronicarul oltén Moxa (Hasdeū, Cuv. d. bătrani, I, 402) dice: „Baiazitū prinse pre Șușmanū domnulu Șchîiailor ū de'l tăe, ani 1395, atunce luară Turcii țara Șchîiailor ū cu totul...“ Cuvintul „schîiaū“, ca simplu epitet, căpētase în gura poporulu român înțelesul de „naiv“ sau „rustic“. Mitropolitul Dosofteu dice într'un loc (Synaxar, 1683, Dec. 29, f. 244 a): „om prostacū și șchîia ū și cu totul țărănatecū“. Să se bage de samă că în „Șchîiaū“, nefiind un nume personal sau topic, ci un termen comun, s'au păzit cu rigóre legile fonetice: „Șchîiaū“ derivă din „Sclavum“ prin aceeași trecere a lui *cl* în *chî* și prin aceeași vocalizare a lui *v* între vocale ca în „chee“ vechiu „chîae“ din „clavem“, „chîamă“ din „clamat“, „riū“ din „rivum“ etc. Romaniî dară nu cunosceaū decât numele cel primitiv al ramurei polone aședate în secolul VII peste substratul meso-latin: „Slavini“ la Iornande, „Σλαβηνοι“ la Procopiū. Albanesiî, al cărora fonetism se apropiă în acestă privință și 'n altele multe de cel românesc, nici dinșii nu numesc pe Bulgari altfel decât Ștîia, Bulgaria — Ștîinică.

Despre rolul substratulu românesc în nascerea și 'n dezvoltarea Slavilor trans danubianiă aū vorbit mai mult sau mai puțin unii și alții, mai ales reposatul Miklosich, și eū insumi în studiul meu: „O pagină din sintaxa româno-albanesă“ (Cuv. d. bătr., II p. 611 — 687). Va fi mult, mult, fôrte mult de vorbit de acum înainte. Aci noi vom atinge un singur punct, care va întregi cele dișe mai sus despre polonismul Bulgarilor și bohemismul Serbilor.

Cele trei unități dialectale slavice se deosebesc una de alta nu numai prin fonetism, dar și prin accentuațiune. Ruteno-rușii aū o accentuațiune de tot liberă: accentul pôte să cadă pe ori-

care silabă a cuvintului. La Poloni și la Bohemi, din contra, accentul este nestrămutat, și anume: la Poloni tot-d'a-una pe silaba penultimă, la Bohemi tot-d'a-una pe prima silabă. Așa, de exemplu, numele riului Ialomița poate să fie accentat rusesce în patru feluri: Iàlomița, Ialòmița, Ialomița și Ialomița; polonesce numai: Ialomîța; bohemesce numai: Iàlomița; — trei sisteme de accentuațiune cu desăvîrșire deosebite.

De aci urmăzează că la Bulgari, după cum este la Poloni, accentul ar trebui să caadă tot-d'a-una pe penultima, iar la Serbi, după cum este la Bohemi, tot-d'a-una pe prima; și întocmai așa ar fi fost, dacă substratul românesc cel trans-danubian n'ar fi sgudivit accentuațiunea celor două straturî slavice de acolo. Români, ca și Italienii, avînd o accentuațiune pe deplin liberă, au altoit-o Serbilor și Bulgarilor. Acéstă libertate de accentuațiune s'a socotit pînă acuma la Serbi și la Bulgari ca un semn de unitate dialectală cu Rușii, pe când în faptă Rușii, precum am vîdut, n'au avut de loc a face nici cu Bulgari, nici cu Serbi. Înă accentuațiunea romanescă n'a putut să distrugă peste tot la Serbi și la Bulgari cele două sisteme anteriore, astfel că sistema penultimară cea polonă se mai recunósce pînă astăzi la Bulgari, iar sistema primară cea bohemă se mai recunósce pînă astăzi la Serbi. Și iată cum:

1° Unele sub-dialecte bulgare, bună-óră Zagoricenii și Costurenii, accentéază tot-d'a-una pe penultima întocmai ca Poloni: èdno, mòmče, rákă, žèná, dète, òvčar, ùmrel, galèno, četiri, zatvorèni, napravila, mesečina, babička, golèmo, kralița etc. etc., mutînd accentul în flexiune éráși întocmai ca Poloni, de exemplu: din *òvčar* „cioban“ *ovčàrkă* „ciobancă“ = polonesce din „*òwczarz* — *owczàrka*“ (Tzonev, *Za udarenieto v bálgarski ezik*, în *Sbornik t. 6*, Sofia 1891, p. 23).

2° La Serbi, sdruncinîndu-se accentuațiunea bohemă prin înriurirea substratului românesc, a rēmas totuși tendința de a accentă pe cât se pòte mai sus, astfel că la auđ se pare ca și când accentul ar fi tot-d'a-una pe prima silabă. Din acéstă causă, ca o dovadă de tendința cea generală, când un nume se construésce cu o prepozițiune, numele pòte să devină atonic, urcîndu-se accentul pe prepozițiunea, bună-óră: *nà ranu*, *nà vodu*, *prèko brda* etc. (Miklosich, *Lautl. I*, 320), întocmai ca bohemesce: *òb den*, *pòd nohou* etc., ceea ce la numi disilabice saũ polisilabice e peste puțință în cele-lalte dialecte slavice.

Cunoscutul profesor dela Belgrad, d. Stoian Bošković, actualul ministru al Serbiei în România, m'a observat într'o ȝi că din toți străinii, Slavî și ne-Slavî, Bohemiî sint aceia cari invéță mai lesne și vorbesc mai bine serbesce. Și nu e de mirare, de vreme ce numai pe Bohemi nu-i pôte încurca vocala *r*, cantitatea prosodică și accentuațiunea serbescă.

In acest chip băgarea Serbilor și Bulgarilor în unitatea ru-teno-rusă a fost pină acum ca un fel de iluziune optică, datorită impregiurării că Rușii, Serbiî și Bulgariî aũ același alfabet și aceeași limbă bisericescă.

Limba bisericescă mai cu deosebire, adecă vechea bulgară, a servit a formă limba rusescă cea literară, dându'i un aspect fôrte depărtat de graiul rusesc poporan și apropiând'o într'un mod artificial de graiurile slavice trans-danubiane, și aceeași limbă bisericescă a fost în curs de secolî limba oficială și literară a Serbilor, astfel că — la prima vedere — rusesce, serbesce și bulgăresce se pare a fi mai-mai tot una, deși în realitate aceste trei graiuri aparțin la trei unități dialectale diferite.

Prin fonetism, pină și prin accentuațiune, întru cât nu s'a amestecat în ele substratul cel românesc, bulgara este un vechiu dialect polon, serba un vechiu dialect bohem.

La Bulgari, fără indoelă, inriurirea românescă se resimte mai puternic decât la Serbi, ceea ce însemneză una din trei:

1° Saũ că stratul serbesc a fost, în provinciile pe cari le-a ocupat, mai numeros decât stratul bulgar în cele-lalte provincie ;

2° Saũ că Meso-latinii aũ fost mai compacți și mai energici sub Bulgari decât Iliro-latinii sub Serbi ;

3° Saũ că Serbiî n'aũ incetat mult timp de a fi în contact cu dialectele cele înrudite dela Iliria în sus pină la Bohemia, pe când Bulgariî s'aũ vedut de o dată despărțiți de trunchiul Polonilor, așa că cei de'ntăiu aũ putut să resiste mai bine decât cei-lalți acțiunii substratului românesc.

Cate trele cauzele aũ putut să concurgă la producerea efectului ; cauza a treia însă ni se pare a fi fost cea mai decisivă : grabnica isolare a Bulgarilor de elementul polon și prelungita comunitate a Serbilor cu elementul bohem.

Indată după trecerea și aședarea Slavinilor peste Dunăre, fosta lor locuințe dintre Olt și Nistru au fost ocupate de către porțiunea cea mai apusă a Anților, anume de către Ruteni, cari s'au grăbit a apuca Moldova, unde au și rămas în curs de mai mulți secolii, luptându-se sau înfrățindu-se acolo cu Pecenegii, cu Comanii, apoi cu Români. Pe lângă Ruteni, cată să fi fost și stoluri de vechii vecini ai Polonilor Litvani, polonesce „Litwa“, un nēm mult mai sēbateg decât Slavii și a cărora atingere de atunci cu Români, deși foarte scurtă, totuși ne-a lăsat o amintire supărăciōsă în cuvintul „litfă“ sau „liftă“: „litfă rea“, „liftă spurcată“. Acēstă „litfă“ sau „liftă“ la Moldoveni și la Munteni nu se pōte trage decât numai din acea epocă, de oră ce cu Lituania propriu ȕisă Români dela Dunăre n'au fost nici o dată în vecinătate. Prin Ruteni dară și prin cei-lalți, continuitatea între Slavini, adecă vechii Bulgari, și între Poloni a fost astfel ruptă pentru tot-d'a-una. Substratul românesc a putut să lucreze fără nici o pedecă asupra stratului bulgăresc, și a lucrat atāt de viguros, încāt nu numai a modificat gramatica și a sgu-duit accentuațiunea, dar încă a transmis Bulgarilor trāsurile cele mai caracteristice ale vocalismului românesc: pe *ea*, pe *oa* și pe vocala obscură mobilă. Despre *ea* și *oa* la Bulgari noi nu vom vorbi aci; despre vocala obscură mobilă vom constata numai că Bulgarii, întocmai ca Români și contra tuturor legilor foneticeī slave, lasă pe *a* a trece în *ă* de câte ori *a* perde accentul: *slătka* și *slătka*, ca la noi *bărbă* și *bărbăt*.

Incepēnd de pe la finea secolului VII și pînă pe la începutul secolului X, adecă într'un interval de cel puțin două sute de ani, s'au cristalisat naționalitatea polono-română a Bulgarilor și naționalitatea bohemo-română a Serbilor, deja după ce se tradusese Sânta Scriptură în vechea bulgară, de vreme ce în limba acelei traduceri nu se recunōscē încă puternica lucrare a substratului românesc asupra stratului slav. În acest interval de timp, la finea secolului IX, cade năvălirea Ungurilor în Pannonia, — un eveniment care a dat nascere Moravo-românilor pe de o parte, pe de alta Macedo-românilor și Istriano-românilor.

Noi înlăturăm cu totul pe făimosul *Notarius anonymus Belae*

regis și cele-lalte fântâne în cari se afirmă că Maghiarii la intrarea lor în Pannonia au găsit acolo pe Slavi, mai corect pe Sloveni, și pe Români. Acele fântâne pot fi criticate, pot fi bănuite, pot fi spulberate, pot fi hunfalvisate, — puțin ne pasă. Ca punct de plecare, nouă ne ajunge un text istoric mai pe sus de toate texturile: existența Românilor în Moravia. Este un text, pe care o mie de Rösleri nu vor fi în stare să'l restórne, și nici măcar să'l restălmăcască în felul lor. Acei Români cum óre ar fi putut ei să nemerască în Moravia, dacă nu i-ar fi împins într'acolo din Pannonia năvălirea Ungurilor?

Astăzi, în urma cercetărilor lui Miklosich și ale lui Bartoș (Moravské Valašsko, în Osvěta, 1880 p. 369—86), neminea nu se mai îndoiesce că Valachiî din Moravia sînt adevărați Români, cu desăvîrșire slavisați de nu se mai scie de când, dar mai păstrând încă multe cuvinte românesce, unele sub forma românescă cea mai veche, de exemplu „glag = chiag“, din latinul rustic „clagum = coagulum“, cu nemuierea lui *cl* în *chî*, sau „merenda = merindă“, latinul „merenda“, cu netrecerea lui *e* în *i*, Moravo-româniî au conservat chiar unele vorbe romanice despărute din graiul românesc, bună-óra „tropa“ = francesul „troupe“ = spaniolul „tropa“. Un Moravo-român, Beneš Kulda, a publicat în două tomuri basmele româno-morave (Moravské národní pohádky, Praha, 1874—5), în cari cititorul se isbesce mereu de asemeni românismi. Epoca slavisirii acestor Români din Moravia este așa de veche, încât nici un document morav nu-i deosebesce de ceilalți Slavi de acolo. În actele morave din secolul XI abia se mai găsesc câte-va numi personale românesce, precum „Crisan“, „Bukan filius Neg“ și „Kokor“ într'un act din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I, 125), cari însă nici acelea nu sînt pe deplin sigure. Aședarea dară a acelor Români în Moravia trebui urcată cu vr'o doi secolî mai sus, întălnindu-se astfel din punct în punct cu năvălirea Ungurilor în Pannonia.

Năvălind în Pannonia despre nord și orient, Ungurii au trebuit firesce să împingă pe Româniî de acolo în cele două direcțiuni opuse puncturilor de intrare, adecă spre occident și spre sud. Spre occident au fost împinși Româniî pe cari îi găsim apoi în Moravia, cu totul despărțiți de restul românimii și slavisați fără

nici o greutate; spre sud, adecă peste Dunăre, au fost împinse alte cete de Români, din cari unii, cei din Bosnia mai ales, și-au păstrat mult timp naționalitatea și s'au serbisat d'abia după secolul XV (Miklosich, Wander. d. Rumunen, 3—6), alții — Istriano-românii — au nemerit tocmai pe la Triest, unde au putut să reziste bine-reu serbisării, mulțumită stăpânirii italiene de acolo; în fine o samă, numărul cel mai mare, trecând prin elementul serbesc și prin cel bulgăresc, s'au strecurat în Macedonia, în Epir și 'n Tesalia, unde nu s'au desnaționalizat din cauză că acolo se începuse deja lupta între Grecii și între Slavii, astfel că nici Grecii nu mai erau tari, nici Slavii nu se întăriseră încă. Profitând de acest antagonism, Români sciură cu dibăciă a se însoți: când cu Grecii contra Slavilor, când cu Slavii contra Grecilor, căutând mai pe sus de toate a se consolidă ei-înșiși, iar după ce se consolidară, peste vr'o doi secolii și mai bine, ei au isbutit a fundă imperiul româno-bulgar al Asanilor.

Așa dară nascerea Macedo-românilor, a Istriano-românilor și a Moravo-românilor datéză de o potrivă din secolul X, nefiind ei toți alt ce-va decât nesce Daco-români împinși din Pannonia spre sud și spre apus prin năvălirea maghiară. Tocmai acésta rezultă și din cronica rusescă a lui Nestor, scriitor din secolul XI, care dăce sub anii 886—898 (ed. Miklosich p. 12): „au trecut lingă „Kiew Ungurii, pe delul ce se numesce cel ungresc, și ajungând „la Nipru au aședat corturile lor, căci umblă și ei cu corturi ca „Cumanii, și venind din părțile resăritului s'au repeđit peste „munți mari și au început a face răsboiū cu Români și cu Slovenii „carī lăcuiaū acolo, fiind-că de 'ntăiū lăcuiseră acolo Slovenii, apoi „Români au cuprins pămintul Slovenilor, de aci Ungurii aū „gonit pe Români și aū remas cu Slovenii, pe carī „i-aū supus, și de atunci se chiamă Țera-Ungurescă, și au început „Ungurii a face răsboiū Grecilor, prédând Tracia și Macedonia „pînă la Tesalonica, și au început a face răsboiū cu Moravii și „cu Bohemii . . .“ În acest prețios text nu numai se constată că Ungurii aū găsit pe Români în Pannonia: „počăša voievati na živuščaiā tu Vlahy“ și că i-aū alungat de acolo: „Ugri prognaša Vlahy i naslėdiša zemliū“, dar se mai constată tot-o-dată că mișcarea cea centrifugă a Ungurilor s'a făcut anume în cele doē direcțiuni: spre sud cătră Balcani și spre apus cătră Moravia: prima mișcare ne-a explicat deja mai sus originea Românilor trans-

danubiani de astăzi, iar a doua mișcare pe aceea a Moravo-românilor.

În cronică lui Nestor trebuie despărțită cu stăruință partea cea dela început, în care nu se află nici o indicațiune cronologică, de partea cea următoare, unde evenimentele sînt înșirate an după an, anume dela anul 852 încóce. Prima parte, o stângace țesetură de legende, n'are aprópe nici o valóre istorică. Acolo, bună-óră, Nestor ne spune de 'ntaiú că „Vlachii“ au alungat pe toți Slavii din regiunea Dunării, făcendu-i să plece spre nord, apoi mai jos ne povestesc că apostolul Andreiú a găsit pe Slavi tocmai la Novgorod, de unde rezultă că acea alungare a tuturor Slavilor din regiunea Dunării se întâmplase cu mult timp înainte de Crist, de vreme ce pe timpul apostolilor ei erau deja așezați la Novgorod, iar prin urmare numele „Vlachilor“ nu se mai póte aplica nici chiar la vechii Romani, astfel că șcóla lui Schaffarik se vëdu silită a preface pe acei „Vlachii“ în Galii și a născoci o fantasmagoriă a unor lupte pre-istorice între Slavi și Celți. Încă odată, prima parte a cronicei lui Nestor e aprópe o galimatiă. Cu totul alt ce-va este partea cea cronologică. Aci călugărul dela Kiew, înșirând lucruri apropiate de timpul seú și despre cari el avea informațiuni precise, devine unul din isvórele cele mai prețioase pentru istoria medievală a Europei orientale. De acéstă natură este și relațiunea de mai sus a lui Nestor despre mersul Ungurilor pe lîngă Kiew, despre trecerea lor prin Carpați, despre intrarea în Pannonia, despre lupta cu Slovenii și cu Românii, despre gonirea Românilor. Acéstă relațiune resistă ori-cărui restálmă-ciri rösleriane.

Primul text, care mențióneză pe Macedo-români, este din anul 976, adecă numai vr'o opt-deci de ani după năvălirea Ungurilor în Pannonia. Acel text se cuprinde anume la Bizantinul Kedrenos (II, 435) și ne spune, că atunci un principe bulgar a fost ucis de „nesce drum a și români“: „παρά τινων Βλαχῶν ὁ δει-
κων“. Românii cei fugăriți din Pannonia nu erau încă așezați nicăiri într'un mod statornic, ci alcătuiău d'o-cam-dată cete de bejenari fără adăpost.

Peste un secol lucrurile se schimbă. La Bizantinul Kekaumenos, scriitor de pe la 1070, al căruia text s'a descoperit abia de vr'o dece ani, ne întimpină următorul pasagiu:

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς (ἐστὶ) καὶ διστραμμένον, μῆτε εἰς θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθὴν μῆτε εἰς βασιλέα μῆτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγοιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάντ' ὀμνύμενον καθ' ἑκάστην ὄρκους φοικωδεσιτάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀφαιτοῦν ἑαδίως· ποιῶντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεχνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπαιτῶν τοὺς ἀπλουστέρονς· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἐάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πόλει Ῥωμαίων. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ λεγόμενοι Λάκαι καὶ Βέσσοι; ὧκον δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὄντων ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἐνθα Σέρβοι ἀρίτως οἰκοῦσιν, ἐν ὄχρωσις καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄχρωμαίων ἐληξοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων ὅθεν ἀγανακίησαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτοὺς. Οἱ καὶ ἐξεληθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ὤκησαν τὴν Ἑλλάδα....

(Vasilievski, Событы и рассказы византийскаго боярина XI вѣка, Petersb., 1881, p. 106—2, 169).

În acest pasagiu, este o parte pe care Kekaumenos a luat-o din lecturele sale clasice, bună-ora despre Bessi din Strabone (VII, 5 § 12) și despre lupta lui Traian cu Decebal din Dione Cassiu

Să sciți dela mine, voi și ai voștri, că al Vlachimilor nēm e necredincios la culme și stricat, nici lui Dumneșeu ținend credință dréptă, nici împératului, nici rudei saũ amicului, ci silindu-se a-ĩ amăgi pe toți. Marĩ minciunosi și tálhari vestiti, ei sint pururea gata a jura prietenilor cele mai grozave jurăminte, și a le călca apoi cu ușurință, făcend frății de cruce și cumetrii, meșteri de a înșela prin ele pe cei proști. Nici o dată n'au fost ei cui-va cu credință, nici chiar vechilor împérați ai Romanilor. Impératul Traian îi atacase, i-a strivit de tot și i-a robit, ucidend pe împératul lor Decebal, al căruia cap a fost înfipt într'o sulită în mijlocul orașului Roma. Ei sint așa numiți Daci și Bessi. De 'ntăiu locuieră în vecinătatea Dunării și a fluviului Savi numit astăzi Sava; unde acum locuiesc Serbi, în locuri tari și grele de străbătut, pe cari rădemându-se, fățariau iubire și supunere cătră vechii împérați, pe când din întăririle lor năvăliau și pustiaua provinciile Romanilor, încat aceștia, perđend răbdarea, precum am spus-o, i-au strivit. Atunci fugind de acolo, ei s'au respândit în tot Epirul și Macedonia, cei mai mulți s'au aședat în Elada....

(ed. Gros, IX, 419); este o parte însă, în privința căreia el nu putea să aibă decât informațiuni personale, și anume:

1° în secolul XI Români locuiau în Epir, în Macedonia, și foarte mulți în Elada;

2° acei Români scieau să ametească și să înșele prin viclenia pe toți dușmanii lor;

3° ei venira acolo, fugind dintr'o regiune învecinată cu riul Sava, adecă nu din Dacia, ci din Pannonia.

De către cine fuseseră alungați Români din Pannonia? acesta Kekaumenos n'o sciea, și de aceea el o atribue într'un mod vag „vechilor împărați“, cădând astfel în doă nepotrivelă:

1° ar fi fost absurd ca „vechii împărați“ să fugărescă pe Români din Pannonia tocmai în interiorul imperiului, adecă să-i adăpostescă în loc de a'i goni;

2° din cauza acelei fugăriri Români veniseră a se așeza pînă în Elada, unde iarăși ar fi absurd de a'i căuta sub „vechii împărați“.

Pasagiul din Kekaumenos se pôte înțelege pe deplin numai întregindu-se prin cronica lui Nestor: invasiunea maghiară a fost aceea care alungase pe Români din Pannonia.

Tuturor istoricilor noștri a ramas necunoscut un prețios crisonov dela împăratul bizantin Basiliu Bulgároctonul, care — după ce nemicise primul imperiū bulgăresc — ne spune în anul 1020 că „în întreaga Bulgariă se află imprăștiati Români, iar lângă riul „Vardari, adecă în Rumelia, locuiesc o samă de Unguri“: *τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τουρκῶν* (Голубинский, История церкви, Москва 1871 p. 263).

Acei Români din 1020 nu erau Meso-latinii cei găsiți de Slavini în Balcani în secolul VII și despăruți apoi prin amestec cu dinșii, ci erau Români cei alungați de către Unguri din Pannonia pe la 900—950, pe cari gonindu-i Maghiarii, „*Τβῆρκοι*“ în cronicile bizantine, o samă din acești Maghiari au ramas și ei în Rumelia.

Mențiunea Ungurilor la un loc cu Români în crisonovul împăratului Basiliu Bulgároctonul e foarte caracteristică. Pretinde-va un Hunfalvy, pentru a nu'și perde procesul cu Români, cum-că și acei Unguri locuiau peste Dunăre tot din epoca lui Aurelian,

ca și colonia cea unгурéscă de lingă Ochrida, pe care o menționéază Anna Comnena: *οἱ περὶ τὴν Ἀχρὶδὴν οἰκοῦντες Τοῦρκοι?*

Despre acești Ungurî vorbesce și Anonimul regelui Bela, când ne spune că în invasiunea peste Dunăre, perđénd pe căpitanul lor, ei din prostiă nu s'au mai întors în Ungaria: „stultus populus, quia mortuo domino suo viam non dilexit redire ad patriam suam“. Dinșii au remas dincolo de Balcani din prostiă, fie și așa, de órá-ce nu avem nici o probă contrariă; Româniî însă, alungați din Pannonia de némul acestui „stultus populus“, au trebuit să remănă peste Dunăre de nevoe.

Năvălirea Ungurilor a avut o importanță extremă pentru istoria Peninsulei Balcanice în vécul de mijloc. Pe Româniî din Dacia, tari prin cetatea munților, Arpad și urmașii sei n'au fost în stare să-i sfărame sau să-i gonéscă, ci chiar din contra au fost aprópe tot-d'a-una bătúți de dinșii; pe Româniî însă cei de pe șesul Pannoniei, reu adăpostiți și póte și reu organizați, Maghiariî i au alungat, și de aci următóarele doé consecințe:

de 'ntăiú, cătră naționalitatea serbă, plămădită din amestecul Bóhemilor cu Iliro-latinii, s'a mai altoit acuma un element daco-latin, de astă dată nu ca substrat, ci numai ca accident, dar accident fóрте însemnat prin înrudirea sa cu substratul;

al doilea, s'a născut naționalitatea macedo-română, care în curs de vr'o doé-sute de ani, dela secolul X pină la secolul XII, n'a încetat de a se tot lăți, de o parte pină la pólele Balcanilor, de alta pină la nordul Eladei.

Calea fiind odată deschisă, din când în când puteau a se mai adăuga cătră acei Macedo-români cete noué de Români din Dacia, sau din cei eșiți cu dinșii tot din Pannonia și cari se opriseră printre Serbi.

Să nu fi fost năvălirea Ungurilor, nu s'ar fi născut acel puternic imperiú româno-bulgar al lui Ioniță Asén, care dete Bizanțului prima adevărată lovitură de mórte.

Când alăturéază cine-va dialectul daco-român sau al *Românilor* propriú diși cu dialectul macedo-român al *Armânilor* și cu cel istriano-român al *Rumerilor*, nu póte să nu constate următóarele:

1° Aceste trei dialecte diferă între ele mai puțin decât dialectele provinciale din Italia și din Franța, iar prin urmare e peste puțință ca rumperea continuității între ele să fie veche. Separațiunea s'a operat foarte târziu, după ce totalitatea unei singure limbi românesce fusese deja pe deplin formată, crescută și consolidată, ceea ce s'a întâmplat anume între secolii III—IX, în curs de șese-sute de ani, în țera unde Traian își pusese piciorul trecând podul dela Severin și de unde apoi elementul românesc s'a întins treptat în Ardel, în Banat, în Pannonia.

2° Dialectul daco-român presintă o dezvoltare liniștită organică, în care nu ne întimpină contrastul între un pré-mare conservatism pe de o parte și între o pré-mare desfigurare pe de alta, ca la Macedo-români și cu atât mai mult la Istriano-români. Un asemenea contrast este rezultatul unei sguduiri. Ori-ce sguduire desequilibră. Dialectul macedo-român și cel istriano-român s'a sdruncinat prin colindările lor, pe când cel daco-român s'a mișcat simetricese, rămânând neștrămutat în aceleași condițiuni teritoriale, climaterice și etnice.

Faimósa teoriă a lui Rösler este o ipotesă anti-linguistică și anti-istorică tot-o-dată. Anti-linguistică, de vreme ce ea se întemeiază pe absoluta nescire a legilor de formațiunea dialectelor. Anti-istorică, fiind-că ea uită în genere că popóarele din vécul de mijloc se împingeau dela nord spre sud, nici o dată dela sud spre nord, și uită în specie că Români erau atunci ciobani, iar migrațiunile ciobanilor sînt tot-d'a-una érași dela nord spre sud, nici o dată dela sud spre nord.

Când e vorba de începutul popórelor și de epoce întunecóse din viața lor, ori-ce studiu exclusiv istoric duce la încheeri greșite; la încheeri greșite, nu mai puțin, duce ori-ce studiu exclusiv linguistic. Pentru a nemeri adevérul, saú încăl a ne apropia de adevér, trebui neapérat un studiu paralel istorico-linguistic. Când un text istoric se întăresce printr'un fapt linguistic saú vice-versa, ambele urmárite pe o cale strîns metodică, atunci și numai atunci adevérul e găsit.

Isprăvind, mă 'ntreb acuma: isbutit'am óre a limpeđi problemele cele mari, puse în capul studiului de față?

Primul strat etnic cunoscut al Peninsulei Balcanice întregi a fost Pelasgii, o ginte ne-semitică și ne-indo-europeă, sămănând la apucături mai ales cu vechii Egipteni.

Peste substratul pelasgic, amestecându-se cu el, s'a așezat, cu vr'o 2000 de ani înainte de Crist, doă ginți indo-europee deosebite: Elinii și Tracii.

Grecii de astăzi, cu toate ingredientele străine primite în cursul vécurilor, sînt o continuitate directă a anticilor Elini; iar o continuitate directă a anticilor Traci sînt Albanesii de astăzi, cari însă represintă numai unul din numărósele dialecte tracice.

Afară de Albanesi, toți cei-lalți Traci, împărțiți într'o mulțime de popóre mari și mici, aũ fost desnaționalizați sub dominațiunea romană, și anume Tracii cei sudici, delă Balcani în jos pînă la Elada, aũ fost grecisați, Tracii cei nordici aũ fost latinisați.

Latinisarea Tracilor nordici, făptuită între secolii III—VI, aũ produs trei dialecte traco-latine: dialectul meso-latin între Dunăre și între Balcani, dialectul iliro-latin între Balcani și între Adriatica, dialectul daco-latin în Carpați.

În secolul VII, aprópe în același timp, un popor slav de ramura polonă s'a așezat peste Meso-latini, cu cari amestecându-se a dat nascere națiunii româno-slavice numite mai târziu Bulgari, iar un popor slav de ramura bohemă s'a așezat peste Iliro-latini, cu cari amestecându-se a dat nascere némului româno-slavic al Serbilor.

Înainte și 'n tot timpul acelor mișcări polono-boheme, Daco-latini locuiau netulburați în Oltenia, în Banat și 'ntr'o parte a Ardélului, de unde cu incetul își întinseră crengile asupra Pannoniei, pe când în Moldova și pînă la Olt se învîrtiau — parte Tătari, parte Slavi — Pecenegii, Comanii, Rutenii, și chiar Litvanii.

Năvălirea Ungurilor în secolul X n'a putut să nimicéscă saũ să alunge pe Români cei din părțile Daciei propriu ȝise, dar a reușit să împingă o samă de Români din Pannonia spre Moravia unde ei n'aũ întârziat a fi slavisați, iar pe cei-lalți Români tot din Pannonia i-a gonit peste Dunăre, unde dinșii parte s'aũ slavizat, parte s'aũ păstrat în Istria, partea cea mai mare aũ alcătuit simburele Macedo-românilor de astăzi.

În acest mod, după secolul X, afară de Daco-latini cei vechi remași în Carpați, cari aũ păstrat numele de *Români*, menționat

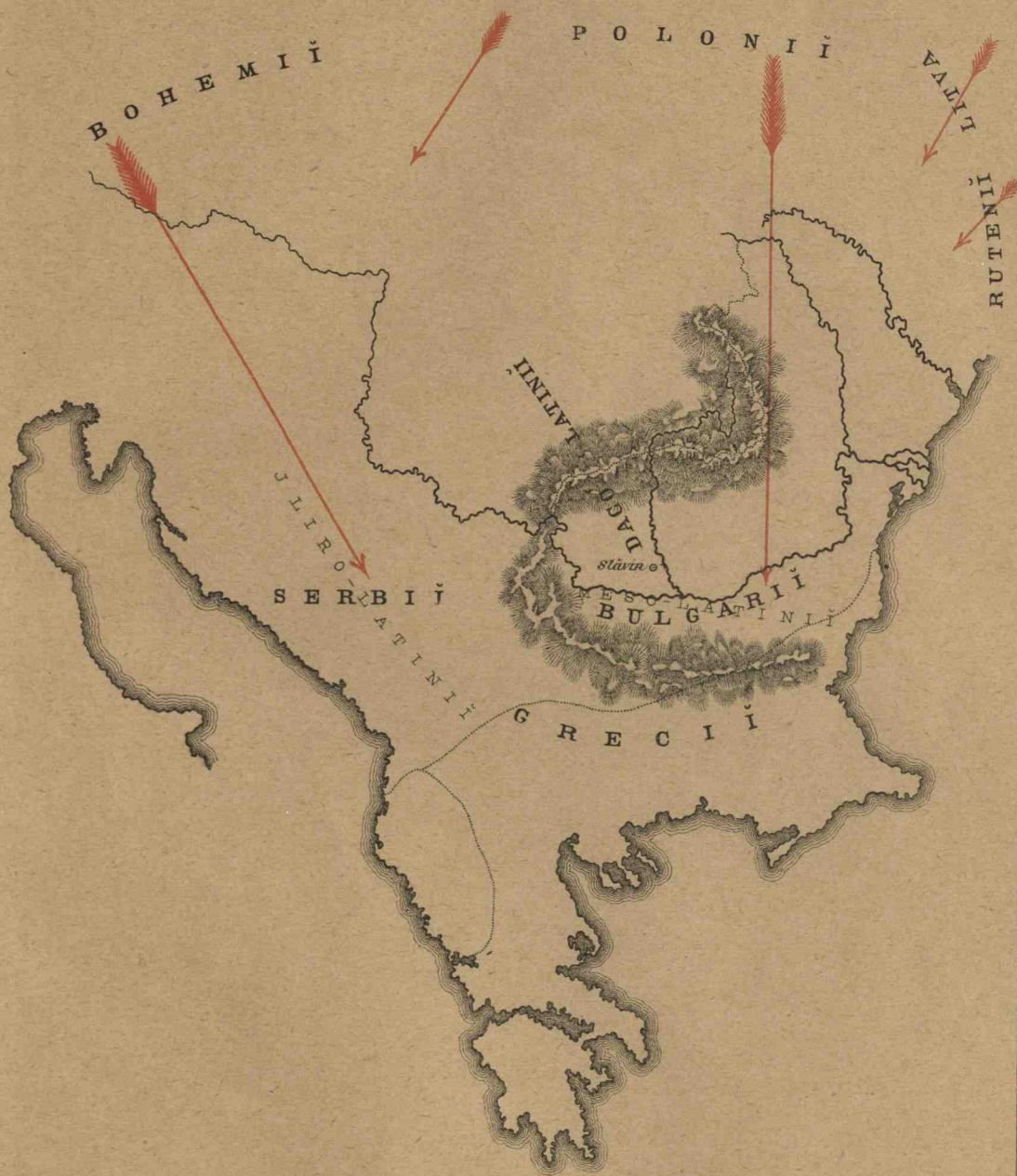
deja la Iornande, s'aũ ivit doẽ odrasle ale lor peste Dunãre: *Armeni* la sud de Balcani și *Rumerii* lingã Triest.

Sint acum trei-deci de ani și mai bine de când, printr'o monografia despre *Io* în titlul Domnilor români și bulgari și printr'un studiũ intitulat „*Perit'au Dacii?*“ eũ incepusem un șir ne'nterupt de cercetãri analitice asupra istoriei romãne. Lucrarea de fașã, o scurtã sintesã a acelei lungi analise, este ultimul cuvint al meũ asupra unor mãreșe nedomeriri, cari m'aũ sbuciumat peste un pãtrar de secol. Cãutãnd tot-d'a-una adevãrul numai pentru adevãr, fãrã nici un folos egoist și fãrã nici o tendinșã șovinistã, sint fericit de a constata cã nu m'am contrașis nici o datã în trãsurile cele fundamentale, deși m'a plăcut tot-d'a-una a mẽ completa și une-orĩ a mẽ rectifica eũ-insumi în amãrunte. Dar fericirea mea cea mai mare este, cã rezultatul definitiv al muncẽi mele nu impinge la desbinare, ci indẽmnã la infrãșire. Tote poporele balcanice, Romãni, Greci, Albanesi, Serbi și Bulgari, ne apar acuma ca o singurã familiã strins inruditã, ca un *συμπόσιον* de fraș, de veri și de cumnaș.

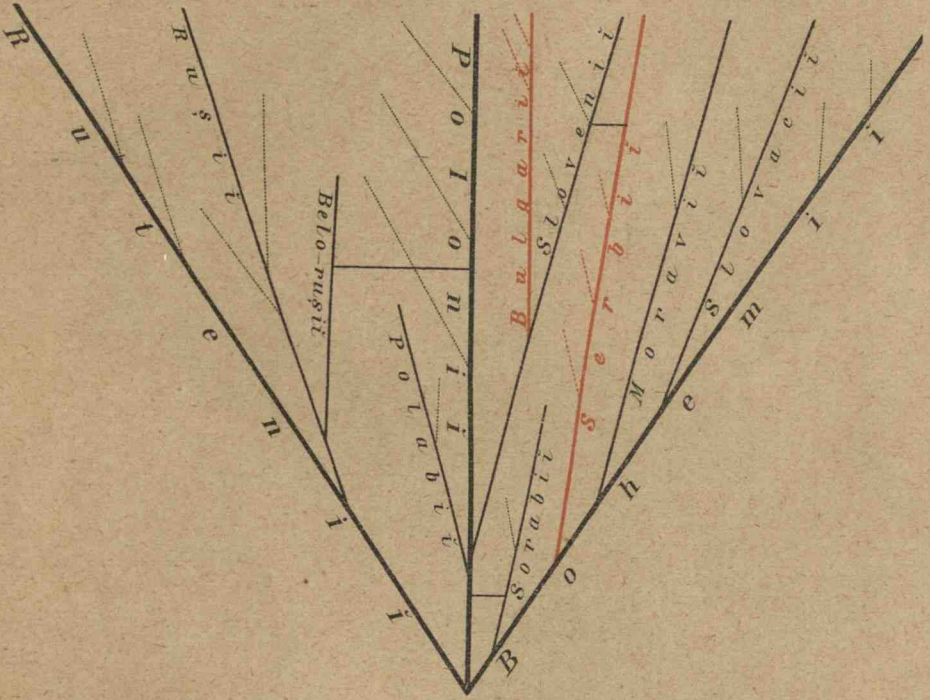

- Românii*
- Grecii*
- Albanesii*

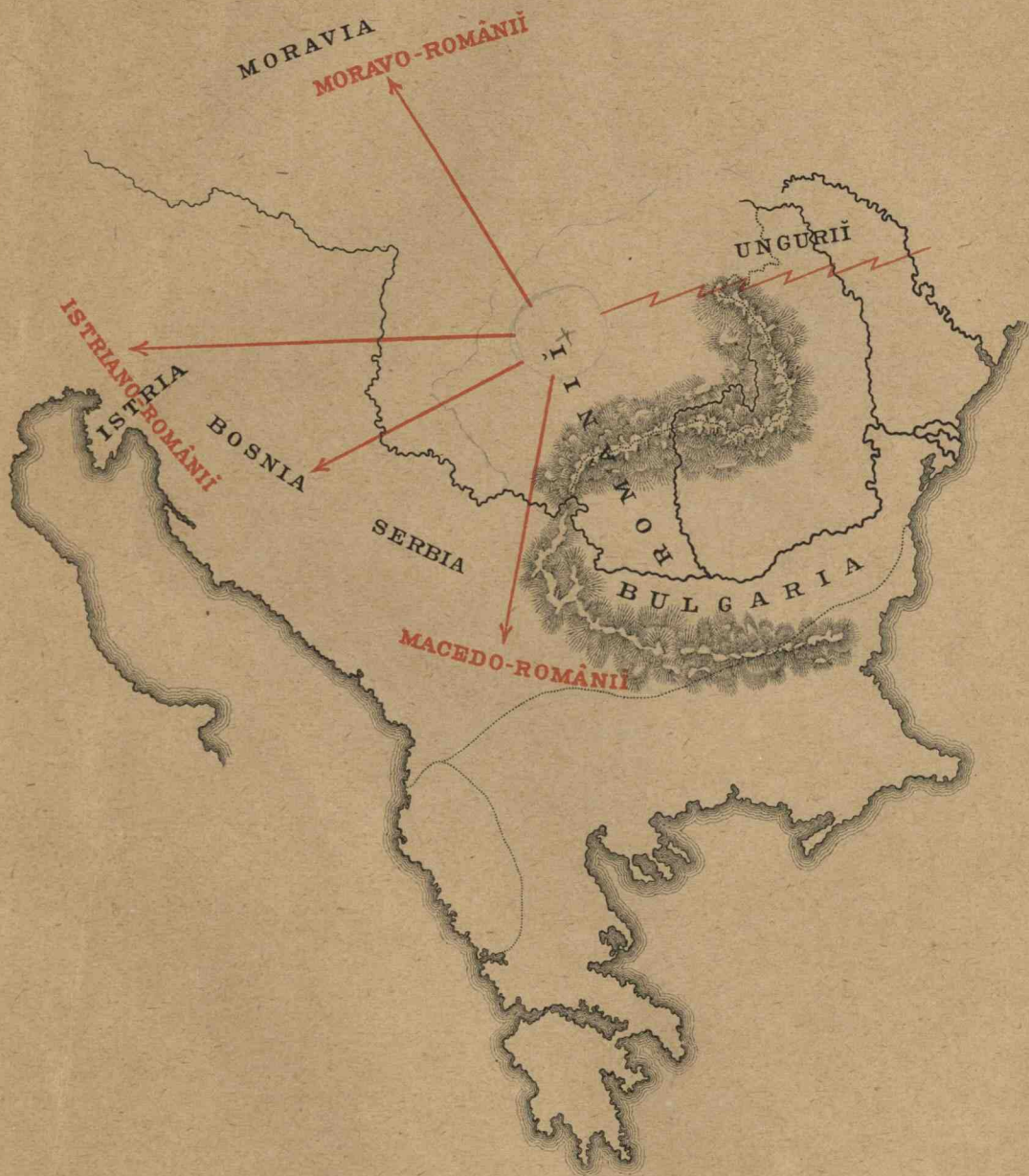
*Peninsula Balcanică între
secolii III-VII.*

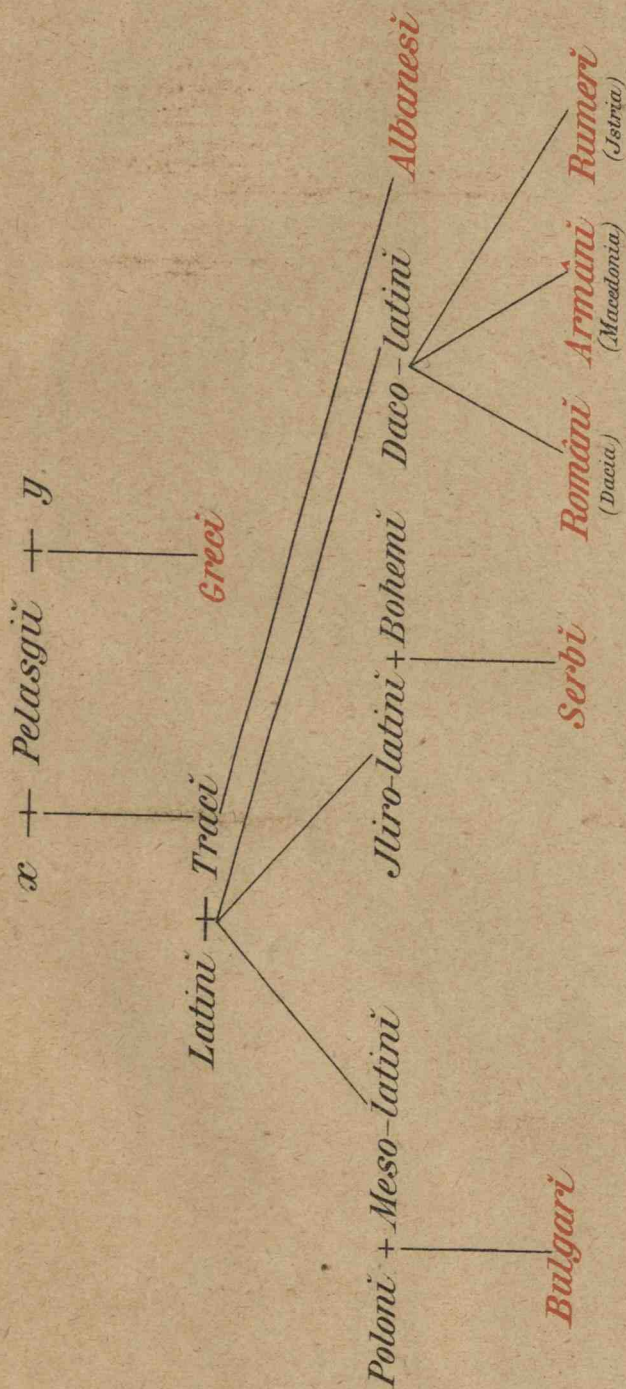
*Descălecarea Serbilor și
Bulgarilor în secolul VII.*

Locul Serbilor și Bulgarilor
între Slavi.

*Gonirea Românilor din Pannonia
de către Unguri în Secolul X.*

Genealogia poporelor balcanice.